

Escenari de tertúlies i de creació literària

Cafès de Lisboa

Acollien tertúlies de personatges com Pessoa o Sá-Carneiro. Avui, amb un públic molt diferent, són símbol de l'antiga efervescència literària de la capital portuguesa.

Façana del café A Brasileira, a la Rua Garrett.

X.DURAN

Podria aixecar-s'hi avui un d'aquells *burguers* on el paladar compta menys que la rapidesa. O potser un bar postmodern, d'estructura tan innovadora com incòmoda. En comptes d'això, en un racó de la Praça do Comércio de Lisboa, el Martinho da Arcada continua oferint al visitant la possibilitat de menjar o de prendre un café en un dels locals simbòlics de la capital portuguesa.

Amenaçat de ruïna, els actius pessoistes van mobilitzar-se i pogueren aconseguir les ajudes necessàries per restaurar el local.

Potser el visitant baixa del laberint de l'Alfama, després d'haver torturat els peus pels carrers mal empedrats, d'haver observat centenars de llençols penjats a les finestres que gairebé es toquen, contornejant els carrers estrets, i d'haver sentit l'olor de sorells fregits, de peix barat i fumejant. Abans d'endinsar-se pel barri de la Baixa, cap al Rossio, per viure la Lisboa més populosa i cosmopolita, l'aire colonial d'aquesta ciutat immensa i variada, pot caminar sota les voltes i anar a parar al Martinho da Arcada.

L'emblemàtic café va ser fundat el

1782. En els més de dos segles d'existència, ha viscut l'elogi, la persecució i la *saudade* per una època que no tornarà. El 1809, algú va denunciar que s'hi reunien molts liberals i jacobins. Una dècada després, era lloc de moda per a la gent de diners de la capital portuguesa. Elegants i enjoiats, s'hi trobaven poc abans d'anar a escoltar òpera. I el 1857 algú va escriure que s'hi realitzava diàriament "allò que avui ni per un miracle s'aconsegueix: menjar bé fora de casa".

Però el que ha fet famós el Martinho era la presència d'un home de bigoti i ulleres,

en un racó, escrivint versos. Era l'època en què a Lisboa hi havia nombroses tertúlies literàries. És difícil recórrer la ciutat sense evocar el gran nombre d'escriptors que hi han deixat empremta: Camoes, Namora, Eça de Queiroz, Ferreira de Castro, Agustina Bessa-Luis... Vida i literatura units en un escenari excepcional.

'ORPHEU'

Fernando Pessoa no sols escrivia en aquella taula del racó. També participava activament en les tertúlies. I fou en aques-

capital francesa es traduïen enj les converses de cafè en l'estimulació d'un desig d'explorar noves vies d'expressió. I això no afectava només els escriptors, els joves poetes, sinó també els pintors com Almada Negreiros i José Pacheco.

Fou Pessoa qui va crear tota una plasticitat verbal, aprofitant les eines que el portuguès li oferia. En la seva llengua, segons el pensador, crític, professor i escriptor Antonio Quadros, va trobar "un tresor inigualable de sabiduria dels segles" i per això va manifestar, a través del seu heterònim Bernardo Soares, en el *Llibre del*

exagerar ho dic. L'escàndol és enorme. Tota la gent –fins i tot extraliterària– parla d'*Orpheu*, la premsa no va acollir l'experiència amb gaire entusiasme i tampoc el món literari va ser tan futurista com Pessoa i Sá-Carneiro havien suposat.

Potser fou per això que Pessoa va crear els seus heterònims. Si més no, a les diverses raons per les quals el poeta va idear uns autors per boca dels quals parlava, Angel Crespo n'afegeix una altra: "La manca, en el Portugal del seu temps, d'un ambient literari apte per prendre en consideració el geni literari pessoà". Pessoa va

Dalt a l'esquerra, interior del cafè A Brasileira; a la dreta, estàtua de Pessoa, davant d'A. Brasileira. Baix a l'esquerra retrat de Fernando Pessoa, quadre de 1964 d'Almada Negreiros; a la dreta, autoretrat amb grup, al cafè A. Brasileira, d'Almada Negreiros, 1925.

X. DURAN

tes reunions, potser al Martinho, potser als Irmaos Unidos, que el poeta es va sentir cridat a una gran missió: crear una revista que remogué el món cultural portuguès, que la projectara cap a Europa. El 1913, Pessoa escrivia al seu amic, el poeta i novel·lista Mário de Sá-Carneiro, que el que calia era "tenir una mica d'Europa a l'ànima".

Devia ser en aquests cafès on s'escoltaven les descripcions de la cosmopolita i moderna París, fetes per Sá-Carneiro, per Santa-Rita Pintor i per Amadeo de Sousa Cardoso. Les seves llargues estades a la

desfici: "minha pátria é a língua portuguesa".

Els corrents moderns es van plasmar en una revista de vida efímera –dos números– i objectius no assolits –no va sorgir tot un moviment d'avantguarda–: *Orpheu*. Modernisme, simbolisme i altres corrents conviuen en les pàgines d'*Orpheu*. El número 3 de la revista, ja en premsa, no va aparèixer, perquè el pare de Sá-Carneiro, que finançava la publicació, es va arruïnar. Malgrat algunes expressions triomfalistes de Pessoa, que en carta a Armando Cortes-Rodrigues escrivia: "Sense

crear Alberto Caeiro, Alvaro de Campos, Ricardo Reis i Bernardo Soares. N'explicava fins i tot detalls de la vida. Alberto Caeiro va nàixer, segons Pessoa, a Lisboa el 16 d'abril del 1889, a tres quarts de dues del migdia. I va morir el 1915, tot i que Pessoa va seguir component els seus versos fins anys després.

Els heterònims també servien per crear elogis. Per Ricardo Reis, Alberto Caeiro havia escrit els poemes més grans "que el segle XX ha produït". És a dir, per Pessoa, Pessoa havia escrit els poemes més grans que el segle XX havia produït. Di-

versitat d'estils, diversitat de vides. Teresa Rita Lopes, professora de literatura, ha descobert, entre uns pocs centenars dels 27.543 papers inèdits que Pessoa va deixar, 69 nous heterònims del poeta.

Tots ells devien acudir a les tertúlies. De les reunions, no en manquen testimonis. A la Fundació Calouste-Gulbenkian, entre l'extraordinària col·lecció d'art que aquest mecenes armeni va cedir a la ciutat, podem veure alguns quadres de José de Almada Negreiros, el pintor mort el 1970 i que era, com hem dit abans, un dels influenciats pels corrents que venien de París. Un oli de 1925 representa un grup al cafè a Brasileira. Un altre oli, pintat el 1964, representa Fernando Pessoa, escrivint en la seva taula del Martinho, amb el número 2 d'*Orpheu* al costat.

Pessoa escrivia mentre els amos del local li solucionaven més d'una vegada la supervivència. Alguns dels versos per publicar a *Orpheu* foren escrits en aquelles taules de marbre, davant d'un cafè i un *bagazo* –copa d'aiguardent–.

El 1990, l'Associació Pessoïsta dels Amics del Martinho da Arcada va aconseguir el seu somni. El cafè va tornar a

obrir, amb més de 2.000 assistents, entre públic i representants del món polític i cultural. Manuel de Castro i Antonio Barbosa de Sousa són els nous amos del local i volen retornar-li el prestigi.

Hi havia altres cafès, a Lisboa, que acollien tertúlies. Un era A Brasileira. La inscripció de l'entrada encara recorda que era una casa d'importació. Ens trobem en una ciutat d'on partiren expedicions que conquistaren mig món i on tornaven molts productes colonials, des de plata fins a sucre, cacau i espècies. A la imatge de l'entrada del local, un home assaboreix un cafè arribat d'ultramar.

EL PRESENT

Avui, les tertúlies dels cafès lisboetes són poc més que un record. Un escrit de Pessoa i una foto del poeta assenyalen el racó on seia. Avui, aquella taula l'ocupen turistes despistats, desconexedors que allà es va gestar un intent de renovació de les lletres portugueses.

A banda de les taules de marbre, de cadires de fusta, de canelobres, el local no s'assembla massa a aquell on Pessoa escri-

via. El 1915, Sá-Carneiro manifestava, en una carta a Pessoa, que "aquest cafè –no els altres cafès de Lisboa, només aquest– em va donar sempre la idea d'un lloc on es va per acabar la vida: estrany refugi, potser, dels que perderen totes les il·lusions, i només els resta, com trist residu, el centau per al cafè quotidià".

Avui, aquells que es vulguin gastar el darrer centau no aniran a aquest local. Paradoxalment, ell que maldava per sobreviure i que les va passar tan magres, té el seu rostre il·lustrant els bitllets de cent escuts. Vora d'on escrivia, de vegades aprofitant qualsevol paper que tingués a mà, hi ha les targetes de crèdit que la clientela pot utilitzar per pagar el dinar. El menú turístic, *l'ementa*, està fora de l'abast dels Pessesos bohemis d'avui: passa dels 2.400 escuts, és a dir, de les 1.600 pessetes.

Sota els fanals impertèrrits seuen turistes que continuaran a la tarda la visita a la ciutat, funcionaris dels ministeris o treballadors de bancs i oficines propers, que mengen en solitari mentre fullegen el diari. A l'estiu, hi ha cua per trobar una taula lliure. Però ningú deixa la mirada perduda, intentant compondre versos. Només

VAL MÉS PREVENIR...

Terrassa del Marinho da Arcada.

X. DUHAN

grups d'escriptors, com l'associació pessoista, s'hi toben de tant en tant, mentre els pobres passen per les taules de fora, demanant caritat.

Podem també pujar per les rampes que salven els edificis cremats del Chiado. Encara fa olor de socarrim, mentre con-

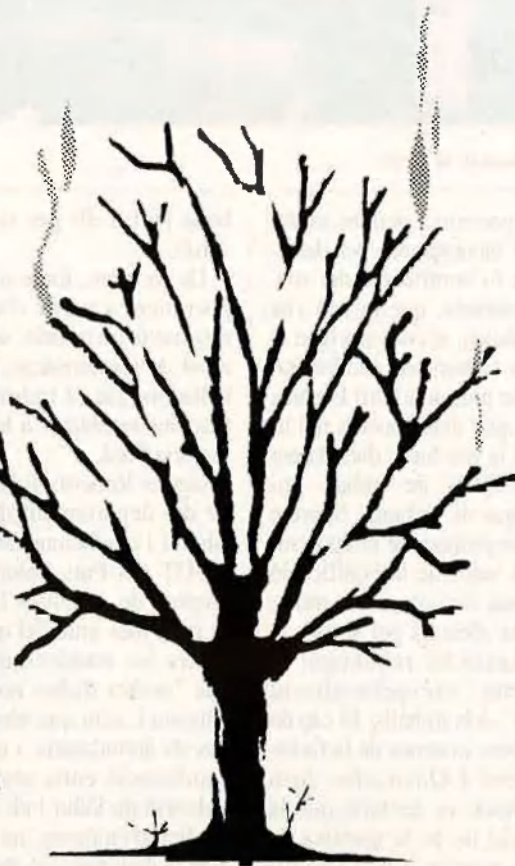
templem els edificis derruïts. A poc a poc, s'arriba a la rua Garrett —nom de poeta—, on hi ha botigues elegants, llibreries i cafès, com A Brasileira. La gent fina mira les darreres modes, mentre els intel·lectuals poden comprar llibres de diversos idiomes o fer un assaig de tertúlia en el

café. Suportem la calor excessiva del local a l'estiu per preguntar al cambrer si encara s'hi fan tertúlies. Ens mira estranyat i respon, seriosament, que no. Però quan li preguntem si allà hi anava Pessoa, somriu àmpliament i ens diu, amb orgull, que sí.

Es podem sentir converses escadusseres de persones que parlen d'art o de literatura. Però també es pot sentir la *saudade* per aquells cafès, per aquells versos escrits amb el suau soroll de fons, vidriós, del gots i les tasses. Just davant d'A Brasileira, una estàtua representa Pessoa assegut al costat d'una taula, amb una cadira buida a la vora. Els turistes hi seuen per fotografiar-se al costat d'aquella figura de bronze, que representa un personatge que molts desconeixen i del qual no llegiran mai ni una línia. La major part del temps, el Pessoa de bronze espera, tot sol, com si fes honor a aquells versos que escriví el 1934, un any abans de morir: "Na véspera de nada/Niguém me visitou./Olhei atento a estrada/Durante todo o dia/Mas ninguém vinha ou via./Ninguém aqui chegou".

Xavier Duran

...QUE APAGAR

Hi ha una manera indirecta de lluitar contra el foc, prevenir-lo.

Però, quan el foc es produeix, cal extingir-lo tan ràpidament com siga possible.

La Diputació disposa de 35 Brigades Forestals, de prevenció i extinció d'incendis, compostes cadascuna per set homes i dotades de vehicles tot terreny, polvoritzadors, emissores, motoserres...

Al seu torn, la Diputació ha distribuït al llarg de la província, 71 Grups d'Auxili Ràpid, formats per deu voluntaris cadascun.

Els organismes de l'Administració Autònoma, Municipal i Central, a més de treballar coordinadament i conjuntament, duen a terme campanyes informatives i educatives perquè tots puguem sumar-nos a aquest miler de persones que, des del juny fins a l'octubre, col·laboren en la prevenció i extinció d'incendis forestals a la Província de València.

NATUREZA

DIPUTACIÓ DE VALÈNCIA
Colze a colze amb els Ajuntaments